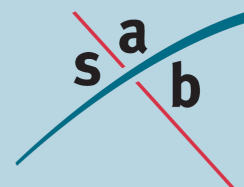

Nader onderzoek Flora- en faunawet
Vleermuizen

Epe, Prinses Julianalaan

Holland Huis

Arnhem, 1 november 2016
Projectnummer: 150440

INHOUD

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Plangebied	3
2	Wettelijk kader	5
2.1	Wettelijke bescherming vleermuizen	5
2.2	Soortenstandaard vleermuizen	7
2.3	Zorgplicht	7
3	Ecologie van vleermuizen	8
3.1	Verblijfplaats	8
3.2	Vliegroutes	9
3.3	Foerageergebied	9
3.4	Jaarcyclus vleermuizen	9
4	Onderzoekmethodiek	10
5	Resultaten	12
5.1	Onderzoeksomstandigheden	12
5.2	Resultaten veldonderzoek	12
5.3	Overige soorten	15
6	Conclusie en advies	16
6.1	Ontheffing Flora- en faunawet	16
6.2	Ontheffing aanvragen	16
6.3	Mitigerende maatregelen treffen	16
6.4	Advies	17
6.5	Vervolgstappen	18

Bijlage 1: geraadpleegde literatuur

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

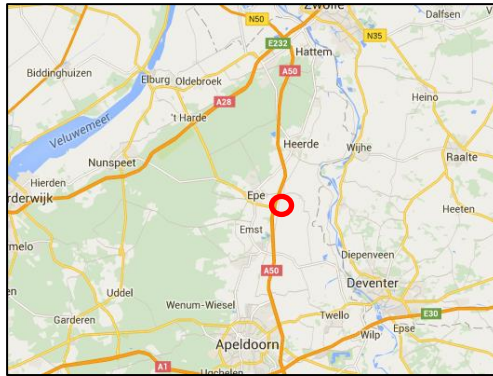
Aan de Prinses Julianalaan 2 te Epe is de nieuwbouw van twee appartementencomplexen voorzien. Om dit te realiseren wordt de bestaande bebouwing gesloopt. Tijdens een in januari 2016 uitgevoerde quick scan (SAB, 2016) is geconstateerd dat de bebouwing binnen het plangebied geschikt is als vaste rust- en verblijfplaats voor vleermuizen. Om te onderzoeken of dergelijke verblijfplaatsen aanwezig zijn in het plangebied is nader onderzoek naar vleermuizen uitgevoerd. Het doel van dit onderzoek was om te inventariseren welke soorten vleermuizen gebruik maken van het plangebied en welke functie het plangebied heeft voor deze soorten. Aantasting van verblijfplaatsen van vleermuizen kan procedurele gevolgen hebben in het kader van de Flora- en faunawet. Een gerichte veldinventarisatie kan het gebruik van het plangebied beter in beeld brengen en daarmee de procedurele gevolgen voor het plan inzichtelijk maken.

1.2 Plangebied

1.2.1 *Huidige situatie*

Het plangebied ligt aan de Prinses Julianalaan. Deze laan is een oud lint binnen Epe, dat wordt gekenmerkt door verschillende villa's uit de jaren 1890-1910. Aan weerszijden van de laan bevinden zich verschillende oude bomen. Het plangebied wordt aan de westzijde begrensd door de Hoofdstraat en het daaraan liggende park, aan de noordzijde door de Prinses Julianalaan met aan de overzijde woningen, aan de zuidzijde door woningen en het Loeffpark. Navolgende afbeelding geeft de globale ligging van het plangebied weer.

In de huidige situatie is in het plangebied het voormalige regiokantoor van de Rabobank aanwezig. De Rabobank is inmiddels verhuisd en het gebouw staat nu al geruime tijd leeg. In het zuidoosten van het plangebied is een parkeerplaats aanwezig. De overige gronden bestaan uit verhard terrein met een paar perken en hagen, aan de randen van het plangebied bevinden zich verschillende oude bomen. Navolgende afbeeldingen geven een impressie van het plangebied ten tijde van het veldbezoek.

Links: topografische kaart van de omgeving van het plangebied en de globale ligging van het plangebied (rood omkaderd). Rechts: luchtfoto met globale ligging van het hele plangebied van het Bestemmingsplan (rood omkaderd). Bron: Google Maps, bewerking: SAB.

1.2.2 Toekomstige situatie

In de nieuwe situatie zijn er in het plangebied 25 duurzame levensloopbestendige appartementen voor vitale medioren en ouderen gerealiseerd. Deze appartementen zijn verspreid over twee gebouwen en er is een gemeenschappelijke ruimte (lounge) aanwezig. In de nieuwe situatie blijven de waardevolle bomen behouden, ook zijn er zichtlijnen gecreëerd en is het openbaar groen van het Loeffpark beter toegankelijk gemaakt. Navolgende verbeelding geeft een impressie van het plangebied in de nieuwe situatie.

Indicatie van plangebied in de nieuwe situatie. Bron: Geesink Weusten Architecten.

2 Wettelijk kader

2.1 Wettelijke bescherming vleermuizen

Vleermuizen zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder c van de Flora- en faunawet (Ff-wet) en zijn opgenomen in de Europese Habitatrichtlijn, dier- en plantensoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd. In de dagelijkse praktijk betekent dit dat vleermuissoorten vermeld staan op de zogenaamde Tabel 3. Door deze bescherming dient bij ruimtelijke ontwikkelingen te worden bepaald of er met het voornemen sprake is van een overtreding van de verbodsbepalingen (artikel 9, artikel 10, artikel 11, artikel 13) uit de Flora- en faunawet. Bij de beoordeling van ontheffingsaanvragen voor deze soortgroep geldt de uitgebreide toets.

Het is verboden:

- vleermuizen te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen (artikel 9);
- vleermuizen opzettelijk te verontrusten (artikel 10);
- voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van vleermuizen te beschadigen, te vernielen, weg te nemen of te verstoren (artikel 11);
- vleermuizen te vervoeren of onder zich te hebben (artikel 13).

Tot de voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van vleermuizen worden ook de foerageergebieden en vliegroutes gerekend mits deze van essentieel belang zijn.

Een foerageergebied is van essentieel belang voor het functioneren van de verblijfplaats wanneer er geen alternatieve foerageergebieden zijn om de eventuele aantasting ervan op te vangen. Een vliegroute is essentieel wanneer er geen goede alternatieve vliegroute is om vanuit de verblijfplaats het betreffende foerageergebied te bereiken dan wel dat er wel een alternatieve vliegroute is, maar het gebruik hiervan, vergeleken met de originele vliegroute, teveel energie kost (te ver omvliegen of te onbeschermt).

Wanneer een ruimtelijke ingreep rechtstreeks kan leiden tot verstoring of vernietiging van (het leefgebied van) beschermde soorten, kan het project of handeling in strijd zijn met de Flora- en faunawet. Indien na het treffen van mitigerende maatregelen overtreding van één of meer verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet niet kan worden uitgesloten, is een ontheffing ex. Artikel 75 van de Flora- en faunawet van het Ministerie van Economische Zaken noodzakelijk.

Daar vleermuizen tevens zijn beschermd door de EU Habitatrichtlijn dient bij een aanvraag van een ontheffing Flora- en faunawet één of meerdere belangen zoals genoemd in artikel 16, lid 1 van de EU habitatrichtlijn te worden onderbouwd.

Veel werkzaamheden worden echter niet uitgevoerd omwille van één van de belangen zoals genoemd in artikel 16, lid 1 van de Habitatrichtlijn. Hierdoor is ontheffing voor het overtreden van een verbodsbepaling bij die werkzaamheden enkel mogelijk, als er sprake is van een zeer geringe en slechts tijdelijke verstoring. Men dient dan de negatieve effecten van de werkzaamheden tot een minimum te beperken door vooraf aanvullende mitigerende maatregelen te treffen.

Indien na het nemen van maatregelen de verstoring niet alsnog leidt tot het beschadigen en vernielen van voortplantings- of vast rust- of verblijfplaatsen van beschermde soorten dan is het mogelijk om op basis van een of meerdere belangen uit het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten een ontheffing aan te vragen.

Wettelijk belangen van de EU Habitatrichtlijn (artikel 16, lid 1):

- de bescherming flora en fauna;
- de veiligheid van het luchtverkeer;
- de volksgezondheid of openbare veiligheid;
- dwingende reden van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten.

Wettelijk belangen zoals genoemd in het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten (artikel 2, lid 3):

- a. de bepalingen inzake de gemeenschappelijke markt en een vrij verkeer van goederen van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap;
- b. de bescherming van flora en fauna;
- c. de veiligheid van het luchtverkeer;
- d. de volksgezondheid of openbare veiligheid;
- e. dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten;
- f. het voorkomen van ernstige schade aan vormen van eigendom, anders dan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren;
- g. belangrijke overlast veroorzaakt door dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort;
- h. de uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en in de bosbouw;
- i. bestendig gebruik;
- j. de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling.

De vooraf te treffen maatregelen moeten van dien aard zijn dat de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaatsen behouden blijft. Hierbij moet naast de verblijfplaats zelf ook gedacht worden aan geschikt gebied om te foerageren en om deze foerageergebieden te kunnen bereiken vanuit de verblijfplaats (vliegroute).

Noodzakelijk is dat de getroffen mitigerende maatregelen de negatieve effecten te niet doen. Daarnaast moet deze maatregelen zeker of met een hoge mate van zekerheid voldoende functioneren vóórdat het oorspronkelijke onderdeel van het leefgebied wordt aangetast. Hierbij dient ook voldoende invulling te worden gegeven aan de zorgplicht (zie paragraaf 2.3). Een basispakket aan mitigerende maatregelen is beschreven in soortenstandaard van het de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

2.2 Soortenstandaard vleermuizen

Voor de bedreigde plant- en diersoorten waarvoor vaak een ontheffing wordt aangevraagd, zijn soortenstandaarden opgesteld. Deze soortenstandaarden bevatten een aantal kenmerkende ecologische aspecten van de betrokken soort, evenals een set basis- of standaardmaatregelen, die een initiatiefnemer die een ruimtelijke ingreep overweegt waarbij een beschermde soort is betrokken, kan of moet nemen. Bij deze maatregelen staat grotendeels vast dat ze effectief zijn, maar waar dit nog niet onomwonden is vastgesteld, wordt dit vermeld. Afwijkingen van die basisset maatregelen zijn alleen toegestaan als de lokale situatie of populatie dat vereist. Dan zijn er dus maatwerkmaatregelen noodzakelijk.

De lokale situatie en het effect van de ruimtelijke ingreep op de betrokken beschermde plant- of diersoort zal altijd door een deskundige moeten worden beoordeeld om te zien of met de genoemde algemene maatregelen overtreding van de wet kan worden voorkomen. Als er, ondanks het treffen van de in de soortenstandaarden genoemde maatregelen, mogelijk toch verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet worden overtreden dan blijft een ontheffing nodig en moet er een ontheffingsaanvraag worden ingediend bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland..

Kortom: de soortenstandaard geeft de basismaatregelen waarmee in reguliere/normale gevallen een overtreding van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet kan worden voorkomen dan wel negatieve effecten kunnen worden verminderd of de werkzaamheden slechts leiden tot tijdelijke verstoring. Indien met of zonder mitigerende maatregelen sprake is van tijdelijke verstoring, uitzonderlijke gevallen of bij niet bewezen methodieken moet een ontheffing ex artikel 75 Flora- en faunawet worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

2.3 Zorgplicht

Naast de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet is voor alle in het wild levende plant- en diersoorten de zorgplicht van toepassing. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving. De zorg houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

3 Ecologie van vleermuizen

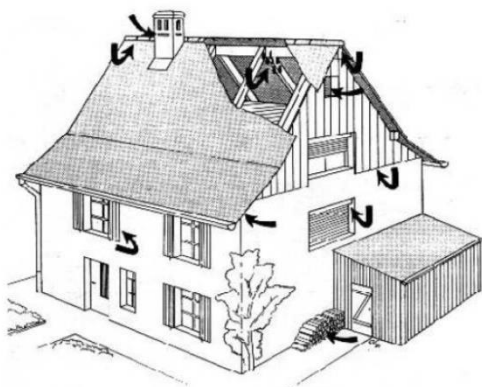
Elke vleermuissoort heeft een eigen specifiek scala aan eisen waaraan een leefgebied moet voldoen, om zich succesvol te kunnen handhaven. De verblijfplaatsen, vliegrou-tes en foerageergebieden vormen hierin een centrale plaats. Deze worden hieronder besproken.

3.1 Verblijfplaats

Net als alle zoogdieren zoeken ook vleermuizen een beschermde ruimte op om te slapen, hun jongen te baren en groot te brengen. Dit is de zogenaamde vaste rust- en verblijfplaats. Vleermuizen bezitten door het jaar heen een groot scala aan verschillende soorten verblijfplaatsen om in bovengenoemde behoefte te voorzien. Er wordt voor deze diergroep in het algemeen onderscheid gemaakt tussen kraamverblijfplaatsen, zomerverblijfplaatsen, paarverblijfplaatsen en winterverblijfplaatsen. In de kraamverblijfplaats worden de jongen (één per vrouwtje) gebaard en gezoogd. In dergelijke verblijfplaatsen scholen meerdere vrouwtjes (met jongen) bij elkaar. De omvang van een dergelijke kolonie verschilt per locatie en per soort. Van de gewone dwergvleermuis is bijvoorbeeld bekend dat zij groepen vormt van circa 50 tot 120 individuen. Bij de laatvlieger zijn deze groepen geregeld kleiner: 10 tot 50 vrouwtjes.

In zomerverblijfplaatsen bevinden zich de volwassen mannetjes en vrouwtjes die zich niet voortplanten. Hier zijn altijd maar enkele vleermuizen aanwezig. In de paarverblijfplaatsen vindt de paring plaats. Mannetjes bezetten dan een verblijfplaats met daaromheen zijn territorium en proberen vrouwtjes hiernaartoe te lokken om te paren. In de winterverblijfplaats overwinteren de vleermuizen. Gewone dwergvleermuizen kunnen zowel in kleine als in grote groepen overwinteren. De watervleermuis overwintert weer in grotten of bunkers en andere soorten (bijvoorbeeld rosse vleermuis) trekken weg uit Nederland naar warmere oorden.

Zowel de gewone dwergvleermuis als de laatvlieger hebben hun verblijfplaatsen in gebouwen. De ruige dwergvleermuis kan van zowel boomholten als gebouwen gebruik maken. De rosse vleermuis en watervleermuis zijn echter boombewonende soorten. Onderstaande afbeelding toont de mogelijke verblijfplaatsen van vleermuizen rondom gebouwen.

Waar zitten vleermuizen in gebouwen:

- In de spouwmuur achter een spouwgat, rooster of ventilatievoeg (= verticale spleet in metselwerk)
- Op de kopgevel waar de dakpannen over de rand steken
- Achter de dakrand via een kier aan de onderzijde
- Onder het dak, tussen dak en dakbeschoot
- Onder de dakpannen via een scheefliggende dakpan
- Achter gevelbeplating of -betimmering via een kier
- Achter een reclamebord tegen de gevel
- Achter een loszittende loodslab, bijvoorbeeld bij de schoorsteen of dakkapel
- In een schoorsteen achter een kier of rooster
- Achter luiken
- Achter of tussen de buitenzonwering
- In de balkonvloer (bij flats)

Verblijfplaatsen van vleermuizen in en om het huis.

Vleermuizen leven door het jaar heen in een netwerk van verschillende verblijfplaatsen, maar ook in een netwerk van verschillende verblijfplaatsen tijdens hetzelfde sei-

zoen. Afhankelijk van soort en situatie is er sprake van een hoofdverblijfplaats met satellietverblijfplaatsen of van meer gelijkwaardige verblijfplaatsen. Zelfs kraamverblijfplaatsen kunnen van de ene op de andere dag verlaten zijn, waarbij de vrouwtjes hun jongen hangend aan de buik met zich meedragen. Tussen winterverblijfplaatsen wordt minder gewisseld. Bij de gewone dwergvleermuis liggen alle verblijfplaatsen binnen een straal van 20 km bijeen. Bij grotere vleermuissoorten als de laatvlieger of de rosse vleermuis is dit gebied vele malen groter.

3.2 Vliegroutes

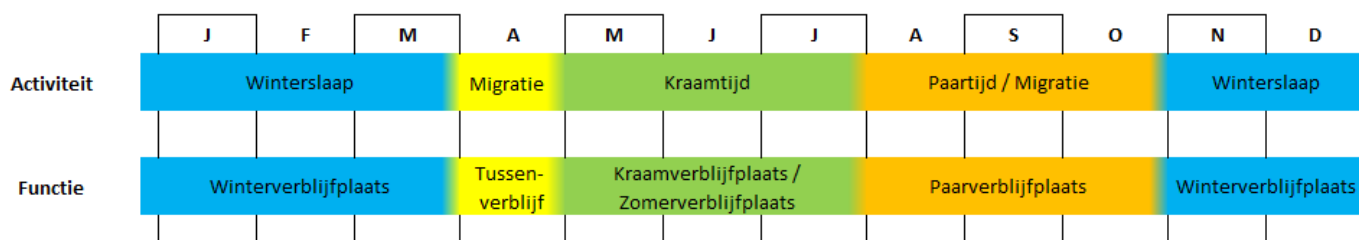
Vanuit hun verblijfplaatsen moeten de vleermuizen hun weg kunnen vinden op zoek naar voedsel. Met behulp van hun sonar moeten ze wegwijs worden in de omgeving tussen verblijfplaats en foerageergebied. Vleermuizen gebruiken hiervoor vaak een vaste route naar het foerageergebied. Lijnvormige elementen als een bomerrij of watergang met opgaande begroeiing is hierbij vaak belangrijk voor hun oriëntatie.

3.3 Foerageergebied

Voor het vinden van voedsel heeft elke vleermuissoort zich op enige wijze gespecialiseerd. Een overeenkomst is dat ze allen beschutting van wind zoeken. Enerzijds om energie te besparen, anderzijds vanwege de hoeveelheid insecten. De gewone dwergvleermuis foerageert bijvoorbeeld vooral in open ruimtes in bosachtig gebied of langs wind beschutte, lijnvormige elementen, zoals bomerijen of watergangen. De laatvlieger foerageert ten opzichte van de gewone dwergvleermuis in dezelfde soort gebieden maar dan hoger in de lucht en zolang de wind het toe laat boven open terrein. De watervleermuis foerageert enkel boven open water.

3.4 Jaarcyclus vleermuizen

Vleermuizen gebruiken dus een netwerk van deelleefgebieden met verschillende functies. De in Nederland meest voorkomende soorten volgen daarbij een duidelijke seizoenscyclus: beginnend bij winterslaap, achtereenvolgens migratie, kraamperiode, balts- of paartijd, trek en tenslotte weer winterslaap. zie onderstaand tijdschema.

Jaarcyclus van vleermuizen

4 Onderzoeksmethodiek

In de periode van 15 mei tot en met 15 juli 2016 en van 15 augustus tot en met 30 september 2016 is het plangebied vier maal onderzocht op de aanwezigheid van verblijfplaatsen van gebouwbewonende vleermuizen. Het avondonderzoek in de kraamperiode is door twee personen verricht, de overige veldbezoeken zijn verricht door één persoon. De inventarisaties zijn uitgevoerd in de ochtend- en avonduren. Daarbij werd in de ochtend vanaf minimaal twee uur voor zonsopkomst en in de avond vanaf een kwartier voor zonsondergang onderzoek verricht.

Het onderzoek heeft plaatsgevonden volgens de richtlijnen zoals deze zijn verwoord in het Vleermuisprotocol 2013 (Vleermuisvakberaad Netwerk Groene Bureaus et al. 2013). Bij het onderzoek zijn, waar noodzakelijk, tevens de soortenstandaarden van vleermuissoorten van het Ministerie van Economische Zaken (2014) geraadpleegd.

Vleermuisprotocol

Het vleermuisprotocol heeft tot doel het belang van de functies van gebieden voor soorten vleermuizen effectief en efficiënt vast te stellen voor de Flora en faunawet. Het is een hulpmiddel voor deskundige vleermuisonderzoekers en de beoordelaars van vleermuisonderzoek om te bepalen wat een juridisch redelijke onderzoeksinspanning is voor een specifieke locatie. Het protocol bundelt daartoe de bestaande kennis over onder meer de beste veldcondities, de perioden voor onderzoek, het aantal en de duur van veldbezoek.

Het protocol is opgesteld om het onderzoek voor de Flora en Faunawet optimaal te laten verlopen. Wanneer het protocol in essentie is gevolgd, bestaat grote mate van juridische zekerheid dat voldaan is aan een wettelijke en maatschappelijk verantwoorde inspanning om na te gaan of soorten en functies van gebieden in het geding zijn. In het bijzonder wanneer de aanwezigheid van gebiedsfuncties of soorten wordt uitgesloten zou een onderzoek volgens het protocol als juridisch voldoende moeten worden aangemerkt.

Status van het protocol

Het protocol voor het inventariseren van vleermuizen is opgesteld door het Netwerk Groene Bureaus en de Zoogdiervereniging, in overleg met de Dienst Landelijk Gebied en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN). In expertmeetings zijn in 2008 de voorschriften ontwikkeld en op basis van toepassing gedurende het seizoen in 2008, 2009, 2010, 2011 en 2012 geëvalueerd. De bij het onderzoek gehanteerde versie is uitgebracht op 25 maart 2013. Dit is de meest recente versie van het protocol.

Volgens de GaN is het protocol gebaseerd op de meest recente wetenschappelijke inzichten, voldoet het aan de eisen die het bevoegd gezag stelt en biedt het eenduidigheid over het begrip "gedegen onderzoek" uit de Flora en faunawet. Het protocol wordt onder auspiciën van de Gegevensautoriteit Natuur aan de hand van opgedane ervaringen en nieuwe onderzoekskennis, bijvoorbeeld over het voorkomen van soorten, seizoensactiviteit of nieuw onderkende gebiedsfuncties, jaarlijks geëvalueerd en zo nodig geactualiseerd.

Het onderzoek naar de aanwezigheid van vleermuizen is uitgevoerd door middel van zichtwaarnemingen en onderzoek met batdetectors (Petterson, type D240X en Batlogger M). Een batdetector is een apparaat dat de onhoorbare ultrasone geluiden van vleermuizen opvangt en vertaalt in voor mensen hoorbare geluiden. Door interpretaties van ritme, klank en hoogte van het door het apparaat uitgezonden geluid kunnen de meeste soorten vleermuizen worden onderscheiden en op naam worden gebracht. Met behulp van de D240X-batdetector kunnen vertraagde opnames worden gemaakt die eventueel achteraf geanalyseerd kunnen worden met behulp van het programma Batsound. Met name voor de soorten van het geslacht *Myotis* is dit noodzakelijk om tot een zekere determinatie te komen.

5 Resultaten

5.1 Onderzoeksomstandigheden

Het onderzoek naar vleermuizen is sterk gebonden aan goede klimatologische omstandigheden. Bij te veel wind (> 4 Bft), te lage temperaturen (< 10 °C) of te grote neerslag (waterdruppeldiameter >0,5 mm (motregen)) zijn sommige soorten niet aanwezig of verminderd actief waardoor de waarnemingen onvolledig tot onvoldoende kunnen zijn. In onderstaande tabel zijn de weeromstandigheden ten tijde van het veldonderzoek weergegeven.

Datum	Zon op / onder	Start on- derzoek	Eind on- derzoek	Temperatuur (°C)	Wind (Bft)	Neerslag	Bijzonderheden
13-06-2016	22:01 uur	21:45 uur	23:45 uur	16	0-1	Geen	Half bewolkt
15-07-2016	05:39 uur	03:45 uur	05:45 uur	13	2	Geen	Half bewolkt
23-08-2016	20:46 uur	22:00 uur	00:00 uur	17	Windstil	Geen	Helder
20-09-2016	19:41 uur	20:45 uur	22:45 uur	16	Windstil	Geen	Helder

5.2 Resultaten veldonderzoek

5.2.1 Kraamverblijfonderzoek

13 juni 2016

De eerste onderzoeksrunde in de zomer betrof een avondbezoek op 13 juni 2016. Tijdens deze ronde zijn gewone dwergvleermuis, laatvlieger en ruige dwergvleermuis waargenomen in en rondom het plangebied. Om 21.55 uur, circa vijf minuten voor zonsondergang, vloog de eerste gewone dwergvleermuis over het plangebied in zuidelijke richting. Dit dier was waarschijnlijk afkomstig uit een woning aan de overzijde van de Prinses Julianalaan. Even later werd er een gewone dwergvleermuis waargenomen tussen de woningen aan de Prinses Julianalaan 3 en 5; dit dier heeft waarschijnlijk een zomerverblijfplaats in één van deze woningen. In totaal zijn er in en rondom het plangebied circa vier foeragerende gewone dwergvleermuizen waargenomen. Om 23.00 uur, bijna een uur na zonsondergang, foerageerde een ruige dwergvleermuis boven de parkeerplaats in het zuidoostelijke deel van het plangebied. Hier werd 20 minuten later ook nog een foeragerende laatvlieger waargenomen. Er zijn binnen het plangebied geen uitvliegende dieren waargenomen. Verblijfplaatsen, vliegroutes of andere essentiële onderdelen uit het leefgebied van vleermuizen zijn niet aangetroffen.

15 juli 2016

De tweede onderzoeksrunde in de zomer betrof een ochtendonderzoek op 15 juli 2016. Tijdens deze ronde was er weinig vleermuisactiviteit in en rondom het plangebied en zijn in totaal vier foeragerende gewone dwergvleermuizen waargenomen. Om 4.55 uur, circa 40 minuten voor zonsopgang, verliet de laatste vleermuis het plangebied. Aan de overzijde van de Prinses Julianalaan bevindt zich een zomerverblijfplaats; hier werd om 5.15 uur een invliegende gewone dwergvleermuis waargenomen in de woning aan de Prinses Julianalaan 5. Binnen het plangebied zijn geen verblijfplaatsen, vliegroutes of andere belangrijke onderdelen uit het leefgebied van vleer-

muizen aangetroffen. Er zijn geen zwermende of invliegende vleermuizen waargenomen in het plangebied.

Locatie van de waarnemingen in de kraamperiode

5.2.2 Paarverblijfonderzoek

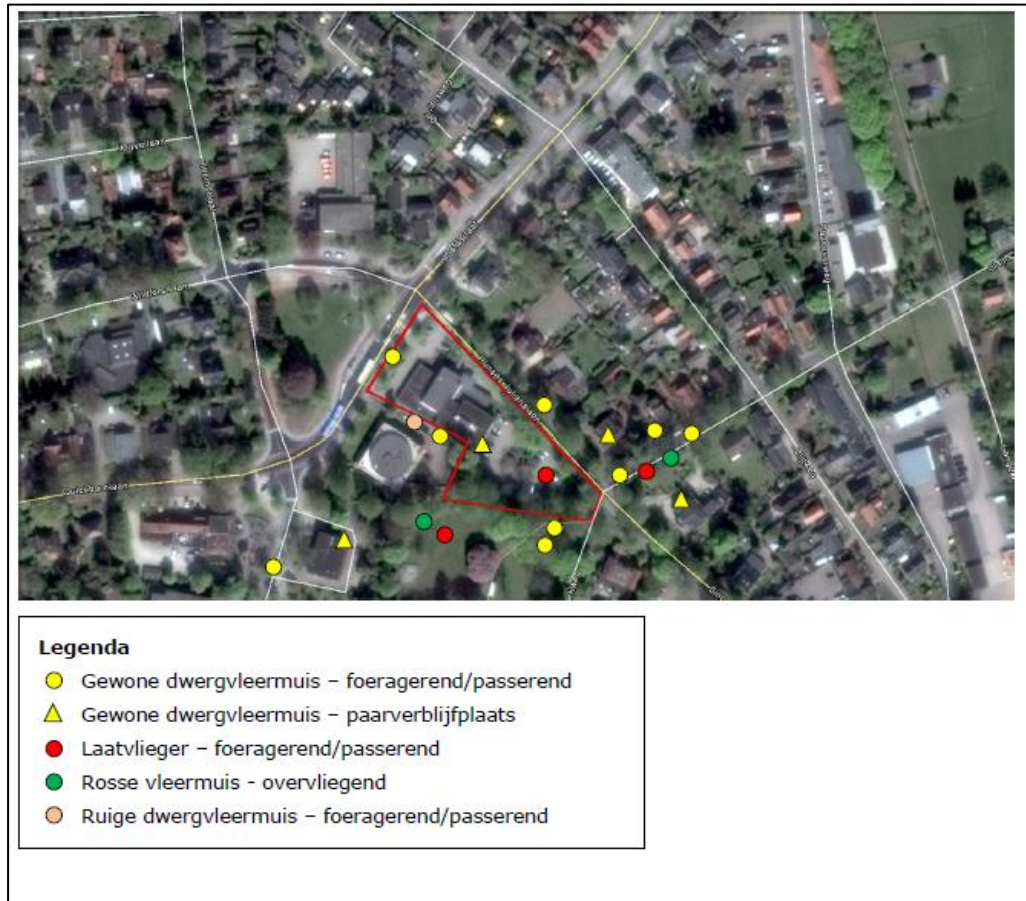
23 augustus 2016

Tijdens de eerste najaarsronde op 23 augustus 2016 zijn gewone dwergvleermuis en laatvlieger waargenomen. Binnen het plangebied zijn maximaal drie foeragerende gewone dwergvleermuizen en één laatvlieger waargenomen. Ook in het park ten zuiden van het plangebied zijn enkele foeragerende gewone dwergvleermuizen en een laatvlieger waargenomen. Aan de zuidkant van het plangebied vloog een baltsende gewone dwergvleermuis. Dit dier vloog grotere rondjes tussen het gebouw in het plangebied en het zuidelijker gelegen appartementencomplex, waardoor de exacte locatie van de paarverblijfplaats niet kon worden vastgesteld. Ook aan de overzijde van de Prinses Julianalaan vlogen baltsende gewone dwergvleermuizen; de dieren hebben paarverblijfplaatsen in deze woningen. Er zijn tijdens deze ronde geen uitvliegende dieren waargenomen en er is ook geen winterzwermactiviteit vastgesteld. Ook zijn er geen andere verblijfplaatsen, vliegroutes of andere belangrijke onderdelen uit het leefgebied van vleermuizen aangetroffen.

20 september 2016

De tweede najaarsronde betrof een avondbezoek op 20 september 2016. Tijdens deze ronde zijn gewone dwergvleermuis, laatvlieger, rosse vleermuis en ruige dwergvleermuis waargenomen. De rosse vleermuizen werden hoog overvliegend waargenomen en hadden geen enkele binding met het plangebied. De ruige dwergvleermuis foerageerde aan de zuidkant van het plangebied en de laatvlieger en enkele gewone

dwergvleermuizen foerageerden rondom de opgaande begroeiing ten noorden van het plangebied. Aan de zuidoostkant van het kantoorpand in het plangebied is een balt-sende gewone dwergvleermuis waargenomen (zie de afbeelding hieronder); dit dier heeft hier een paarverblijfplaats. Ook rond een woning aan de overzijde van de Prinses Julianalaan en een kantoorpand ten zuiden van het plangebied zijn balt-sende gewone dwergvleermuizen waargenomen; de dieren hebben hier paarverblijfplaatsen. Er zijn tijdens deze ronde geen uitvliegende dieren waargenomen en er is ook geen winterzwermmactiviteit vastgesteld. Ook zijn er geen andere verblijfplaatsen, vliegroutes of andere belangrijke onderdelen uit het leefgebied van vleermuizen aangetroffen.

Locatie van de waarnemingen in de paartijd

5.2.3 Winterverblijfplaatsen

Tijdens de tweede najaarsronde in september is in het plangebied een paarverblijfplaats van de gewone dwergvleermuis vastgesteld. Er kan daarom niet worden uitgesloten dat de soort ook in de winter gebruik maakt van de verblijfplaats. Dit betreft gezien de beperkte activiteit gedurende alle onderzoeksrondes en het ontbreken van (massa)winterzwermmactiviteit echter geen essentiële winterverblijfplaats voor de soort.

5.2.4 Aanwezigheid essentiële elementen

In het plangebied is een paarverblijfplaats van de gewone dwergvleermuis vastgesteld. Alle vormen van verblijfplaatsen van vleermuizen zijn essentiële elementen. Het vernietigen of verstoren van een dergelijke verblijfplaats heeft een negatief effect op de staat van instandhouding van de gewone dwergvleermuis in de omgeving van het

plangebied. Derhalve zijn dergelijke verblijfplaatsen strikt beschermd volgens de Flora- en faunawet.

Tijdens de veldbezoeken werd er door vleermuizen op beperkte schaal gefoerageerd in het plangebied. Zowel in paartijd als in de kraamperiode waren enkele foeragerende gewone dwergvleermuizen aanwezig. Ook waren gedurende enige tijd een ruige dwergvleermuis en een laatvlieger foeragerend in het plangebied aanwezig. De waargenomen soorten zijn mobiel en kunnen tot op enige kilometers afstand van hun verblijfplaats foerageren. In de directe omgeving van het plangebied is zeer veel vergelijkbaar foerageergebied aanwezig. Door de beperkte schaal waarop er in het plangebied gefoerageerd werd en door de aanwezigheid van veel vergelijkbaar foerageergebied in de omgeving, is hier geen sprake van essentieel foerageergebied.

Uit het veldonderzoek blijkt dat binnen het plangebied geen lijnvormige en doorlopende groenstructuren aanwezig zijn die structureel als vliegroute worden gebruikt. Van een essentiële vliegroute in het plangebied is daarom geen sprake.

5.3 Overige soorten

Tijdens de veldbezoeken zijn geen overige strikt beschermde soorten aangetroffen.

6 Conclusie en advies

6.1 Ontheffing Flora- en faunawet

In het plangebied is nader onderzoek verricht naar vleermuizen. Uit dit onderzoek blijkt dat het plangebied van belang is voor de gewone dwergvleermuis. Tijdens een veldbezoek in het najaar werd namelijk een paarverblijfplaats van deze soort vastgesteld aan de zuidoostkant van het kantoorpand binnen het plangebied.

Gezien de aanwezigheid van een paarverblijfplaats kan niet worden uitgesloten dat de soort ook in de winter gebruik maakt van de verblijfplaats. Dit betreft gezien de beperkte activiteit gedurende alle onderzoeksrondes en het ontbreken van (massa)winterzwermactiviteit echter geen essentiële winterverblijfplaats voor de soort. Binnen het plangebied zijn geen andere verblijfplaatsen, vliegroutes of belangrijke onderdelen van het leefgebied van vleermuizen vastgesteld.

Met de plannen wordt het kantoorgebouw waarin zich de verblijfplaats bevindt gesloopt. Daarom kan met zekerheid gesteld worden dat de paarverblijfplaats van de gewone dwergvleermuis verloren gaat met de ruimtelijke ingreep. Aangezien alle verblijfplaatsen van vleermuizen strikt beschermd zijn en vallen onder beschermingscategorie 3, is een ontheffing Flora- en faunawet noodzakelijk in combinatie met het uitvoeren van mitigerende maatregelen. Indien een ontheffing is verleend en de mitigerende maatregelen worden uitgevoerd, is het plan haalbaar in het licht van de Flora- en faunawet.

6.2 Ontheffing aanvragen

Het uitvoeren van ruimtelijke ingrepen waarbij een strikt beschermde soort (zoals de gewone dwergvleermuis) wordt verstoord is wettelijk gezien mogelijk als men in het bezit is van een ontheffing Flora- en faunawet. Een dergelijke ontheffing dient aangevraagd te worden bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). De behandeltermijn van de aanvraag is gemiddeld 16 weken.

Bij het indienen van een aanvraag ontheffing Flora- en faunawet dient een projectplan te worden opgesteld. In dit plan wordt onder andere de verspreiding van de betreffende beschermde soorten in het plangebied verwoord alsmede het (wettelijk) belang van de ingreep onderbouwd. Daarnaast dient een uitgebreide alternatievenafweging plaats te vinden over waarom de verstoring van vaste rust- en verblijfplaatsen niet is te voorkomen.

6.3 Mitigerende maatregelen treffen

In de Soortenstandaard Gewone dwergvleermuis is een basisset aan mitigerende maatregelen opgenomen. De maatregelen bestaan over het algemeen uit het tijdig ophangen van vervangende verblijfplaatsen; het ongeschikt maken van de huidige verblijfplaatsen; en het realiseren van permanente voorzieningen in de nieuwe situatie.

De soortenstandaard stelt bepaalde eisen aan het realiseren van tijdelijke en permanente voorzieningen. De belangrijkste voor dit moment zijn:

- Voor elke verblijfplaats die verloren gaat dienen zowel vier tijdelijke als permanente voorzieningen gerealiseerd te worden;
- Tijdelijke voorzieningen dienen binnen 50 (tot maximaal 200) meter van de oorspronkelijke verblijfplaats geplaatst te worden;
- Tijdelijke paarverblijfplaatsen voor de gewone dwergvleermuis dienen zes maanden voor de start van het paarseizoen aanwezig te zijn. Dit betekent dat vervangende paarverblijfplaatsen uiterlijk half februari aanwezig moeten zijn;
- Permanente voorzieningen in de nieuwe situatie dienen zoveel mogelijk overeen te komen met de oude situatie.

6.4 Advies

6.4.1 Broedperiode vogels en zorgplicht

Buiten het rekening houden met vleermuizen dient ook altijd rekening gehouden te worden met de zorgplicht (artikel 2 Flora- en faunawet) en broedende vogels. Derhalve gelden hiervoor ook onderstaande twee voorwaarden:

- De zorgplicht is altijd van toepassing. Iedereen moet voldoende zorg in acht nemen voor alle in het wild levende dieren, planten en hun leefomgeving. Dit kan bijvoorbeeld door de werkzaamheden te verrichten buiten kwetsbare periodes (het voortplantings- en winterslaapseizoen). Ook kan er gefaseerd worden gewerkt om dieren de kans te geven om te vluchten.
- Verder kunnen bij (de start van) werkzaamheden in de broedperiode, broedende vogels worden verstoord, of hun nesten worden aangetast. De broedperiode loopt globaal van half maart tot half augustus. Er is geen vrijstelling te verkrijgen in het kader van de Flora- en faunawet voor activiteiten die vogels in hun broedseizoen zou kunnen verstoren. De start van de werkzaamheden dient daarom plaats te vinden buiten de broedperiode.

6.4.2 Vrijblijvende aanbevelingen

Naast de consequenties die voortkomen uit de Flora- en faunawet zijn ook vrijblijvende aanbevelingen te doen ten aanzien van de inrichting van het plangebied, namelijk:

- Als bomen en struiken worden geplaatst in de nieuwe situatie, bevelen wij inheemse boom- en struiksoorten aan. Deze soorten komen van oorsprong in Nederland voor. Dergelijke soorten zorgen voor een hogere biodiversiteit in het gebied dan uitheemse soorten. Inheemse soorten trekken bijvoorbeeld meer insecten aan dan uitheemse soorten. Er is dan meer voedsel voor bijvoorbeeld vogels en vleermuizen voorhanden.
- Vanwege de veranderde constructie van nieuwbouw hebben huismussen, gierzwaluwen en vleermuizen steeds minder nestplaatsen en vaste rust- en verblijfplaatsen tot hun beschikking. Tegenwoordig zijn elegante oplossingen beschikbaar om deze soorten onderdak te bieden in nieuwe gebouwen. Derhalve bevelen wij vrijblijvend aan om het inbouwen van nest- en verblijfplaatsen van deze diersoorten in de nieuwbouw in overweging te nemen.

6.5 Vervolgstappen

- Aanvragen ontheffing Flora- en faunawet;
- Opstellen mitigatieplan (hangt samen met ontheffing);
- Uitvoeren mitigerende maatregelen en overige eisen vanuit ontheffing.

De ruimtelijke ontwikkeling mag pas uitgevoerd worden indien men in het bezit is van een ontheffing Flora- en faunawet en de noodzakelijke mitigerende maatregelen zijn uitgevoerd.

Bijlage 1: geraadpleegde literatuur

Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV, Utrecht.

Helmer, W., Limpens, H.J.G.A. en Bongers., W., 1e versie 1988. Handleiding voor het inventariseren en determineren van Nederlandse vleermuissoorten met behulp van bat-detectors, Stichting vleermuis-onderzoek (dr. L. Bels stichting).

Limpens, H., K. Mosterd en W. Bongers, 1997. Atlas van de Nederlandse vleermuizen; Onderzoek naar verspreiding en ecologie; KNNV Uitgeverij.

Netwerk Groene Bureaus, GAN, 2013. Vleermuisprotocol.

SAB, 2016. Quick scan flora en fauna Epe, Florin (Prinses Julianalaan 2).

Websites:

www.rvo.nl

www.rijksoverheid.nl

www.wetten.nl

www.vleermuis.net

www.vleermuizenindestad.nl

www.vogelbescherming.nl

www.telmee.nl

www.zoogdiervereniging.nl